

javni poziv

Da ne bo prepozno za kesanje

*dr. Marko Milosavljević
dr. Sandra Bašić Hrvatinić*

Spoštovani predsednik Državnega zbora, spoštovani poslanke in poslanci! V zadnjih tednih se je v slovenskih medijih usul plaz stečajev, odpuščanj, neizplačevanj osebnih prihodkov in prispevkov ter blokiranih računov. Položaj je resen in se utegne v prihodnjih mesecih še poslabšati. Hkrati smo na drugi strani priča vrsti poskusov spremembe pravnega okvira, ki ureja področje medijev: predlog Zakona o avdiovizualnih medijskih storitvah (vložen po nujnem postopku), vložen predlog Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o medijih (po skrajšanem postopku), padec predloga Zakona o medijih. V kratkem poteče enoletni moratorij na spreminjanje Zakona o Radioteleviziji Sloveniji, potem ko je lanskega decembra na referendumu padel predlog novega Zakona o RTVS.

Resen, v marsičem katastrofalen položaj na področju medijev in hkrati ekspresni poskusi spreminjanja medijske zakonodaje zahtevajo ustrezen razmislek in tehten pregled, kaj se z mediji in medijsko zakonodajo dogaja ter kam takšen položaj vodi.

Po zadnjem neuspelem poskusu, da bi Državni zbor sprejel ustrezno medijsko zakonodajo, ki bi vsaj deloma uredila razmere na medijskem področju, ugotavljava, da so bili vsi dosedanja medijski zakoni slabi in neučinkoviti ter da so imeli katastrofalne posledice. Številne pravne luknje, pomanjkanje sankcij, neučinkovitost nadzornih organov, privatizacija, koncentracija in zlorabe oglaševanja, ki se ponavljajo v medijskih zakonih že dvajset let, se s sprejemanjem Zakona o avdiovizualnih storitvah nadaljujejo. Vloženi predlog Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o medijih ponuja zgolj delne in parcialne rešitve za določen segment. Na drugi strani je naloga Državnega zbora, da sprejema tehtne in celostne zakone, ki ponujajo tehtne in celostne rešitve. Zato pozivamo Državni zbor, da prakso sprejemanja površnih ali klientelistično-lobistično zapisanih zakonov končno prekine.

Zgodovina sprejemanja in spreminjanja medijske zakonodaje – od prvega Zakona o javnih glasilih iz leta 1994 pa do zadnjega poskusa sredi

julija – kaže na vrsto škodljivih odločitev, na katere smo sicer opozarjali vse od začetka devetdesetih let, a se državni organi iz najrazličnejših razlogov niso želeli odzvati. Takratne škodljive zakonske odločitve so pripeljale do sedanjega katastrofalnega stanja, v katerem propadajo uspešna medijska podjetja, v katerem uspešno medijsko podjetje zaradi nenormalnega medijskega trga ne more normalno delovati in v katerem državne banke diktirajo, katero medijsko podjetje bo preživelo (in katero bo preživelo njihove lastne bančniške katastrofalne odločitve) in katero ne. To ni okolje, v katerem bi bilo možno normalno medijsko in novinarsko delovanje, posledice tega pa bomo, če ne bo Državni zbor končno sprejel ustreznih zakonskih rešitev, čutili naslednja desetletja.

valske omejitve komercialnih televizij – edina sankcija je bila odvzem frekvence, ki pa ni bila nikoli izpeljana. Takratni predsednik Sveta za radiodifuzijo je ob opozorilih na vsakodnevne kršitve Zakona o javnih glasilih dejal, da se mu zdi ta sankcija preveč radikalna. S tem so država in njenih organi dali sistemsko zeleno luč komercialnim televizijam za vsakovrstne kršitve zakona. Posledice čutimo še danes, saj imajo vse propadle »medijske zgodbe« zadnjih dvajsetih let svoj začetek prav v tem obdobju.

Dolga leta je bilo lastništvo slovenskih medijev skoraj popolnoma nepregledno z množico ljudi, ki so za majhne vsote posojali svoja imena resničnim lastnikom in se skrivali pred očmi javnosti. Sprejetje Zakona o medijih leta 2001 je popravilo ta položaj. V razvid medijev so se morali vpisati vsi, ki so imeli več kot 5 odstotkov lastništva v posameznem mediju. Toda predstavniki ministrstva za kulturo so dve leti po sprejetju zakona »ugotovili« (kot so takrat izjavili za Večer): »Od dobre volje lastnikov je odvisno, ali bodo povedali, kakšen je njihov lastniški delež. Zakon namreč tega ne zahteva. Tisti, ki so pametnejši ali imajo boljše odvetnike, javijo le, da imajo več kot 5 odstotkov.«

Očitno državni organi takrat, ko so sprejemali takšen zakon, niso bili pametnejši ali imeli boljših odvetnikov, ki bi jih na takšne luknje v zakonu opozorili.

Leta 2006 je Zakon o medijih, kljub temu da je bilo treba sprejeti številne druge ukrepe za varovanje medijskega prostora (digitalizacija, novi mediji, koncentracija), bistveno spremenil le določbe o pravici do odgovora in popravka, in

to na popolnoma neustrezen način. Zadnji poskus spreminjanja medijskega zakona, vsaj tistega, o katerem je potekala javna razprava, je propadel. Namesto zakona, ki bo postavil temelje za učinkovito varovanje javnega interesa, smo dobili »tehnični zakon« – Zakon o avdiovizualnih medijskih storitvah –, ki je pisan na kožo medijskim lastnikom in njihovim interesom v škodo interesov državljanov in državljanek. Ta zakon s povečanimi kvotami oglaševanja za televizijo (glede na zadnji predlog Zakona o medijih) in promocijskim umeščanjem izdelkov tudi za javno televizijo vodi v dodatno povečevanje televizijskega deleža v celotnem oglaševanju, deleža, ki je že tako in tako nenormalen v evropskem okviru in ki uničuje druge medije.

Do danes še vedno nismo slišali argumentov za takšno omogočanje spornega promocijskega umeščanja izdelkov na javni televiziji in nasploh dodatno liberalizacijo televizijskega oglaševanja, posebej v luči celotnega slovenskega medijskega trga. Še vedno tudi nismo zasledili ustrezne celostne analize slovenskega medijskega trga – k čemur so sicer neuspešno pozivali tudi posamezni zasebni mediji –, na osnovi katere bi ministrstvo za kulturo in druga ministrstva in organi, ki regulirajo področje medijev, odločali, kaj je v tem prostoru smiselno in kaj je potrebno.

Politično motivirani prevzemi medijev, nepregledno trgovanje z lastniškimi deleži in pridobivanje ugodnih posojil s strani državnih bank izključno za izčrpavanje denarja iz dobro stoji-

lih medijev so pripeljali do tega, da se soočamo s slabo stoječo industrijo, ki temelji na slabo plačanem delu večinoma honorarnih novinarjev in novinark. Dva nacionalna dnevna časopisa, ki ju njun prezadolženi lastnik Pivovarna Laško poskuša prodati, sta danes vredna manj kot desetino vsote, ki so jo za njun nakup plačali takratni vodilni. Kam je šel ta denar, kdo je odobril posojilo in pod kakšnimi pogoji, so vprašanja, na katerega bi morali javnosti podati odgovor predsedniki uprav dveh državnih bank – NLB in NKBM. Enako velja za več kot trideset milijonov evrov vredne kredite, ki sta jih NKBM in NLB podelili Mateju Raščanu, da je lahko prevzel in na koncu uničil Delo Revije. Zelo blizu smo bili, ko bi se podobno zgodilo tudi časniku Večer.

Zato pozivamo
Državni zbor, da
prakso sprejemanja
površnih ali
klientelistično-
lobistično zapisanih
zakonov končno
prekine.

dročju. Nekoč uspešne ženske revije so postale samo blagovna znamka, ki se najboljšemu ponudniku (spet v nepreglednem postopku) dajejo v najem. Oglaševalski prostor, od katerega je odvisno delovanje večine medijev, nadzorujejo zakupniki medijskega prostora, kjer velja izjemno visoka stopnja koncentracije, le da ta poteka praktično brez zavedanja javnosti. En lastnik, ki ima v svoji lasti tri televizijske programe s približno 42-odstotno dnevno gledanostjo, nadzoruje po svojih podatkih več kot 70 odstotkov televizijskega in spletnega oglaševalskega denarja. Smo verjetno edina država v Evropi, kjer so interesi komercialnih medijev postali enaki interesom javne RTV – ali vsaj, kjer tako razmišlja in deluje vodstvo javne RTV. Vse to pa je seveda bilo možno in je še zmeraj mogoče zaradi direktne ali pa indirektno politične podpore – od nadzornih institucij, ki bi lahko ukrepale, pa niso, do pristojnega ministrstva, ki bi lahko že zdavnaj sprejelo strateške smernice razvoja medijskega sektorja in tako preprečilo njegovo nenehno prikrajanje po podobi politike.

Poslanci in poslanke Državnega zbora bodo v kratkem obravnavali dva »medijska zakona«, od katerih pa niti eden ne ponuja ustreznih rešitev za celostno obravnavo medijskega prostora. Še naprej ostajajo neurejena vprašanja koncentracije, nepreglednega lastništva, ki omogoča škodljivo preprodajanje medijev navideznim lastnikom za »navidezni« denar, neučinkovitega nadzora in zagotavljanja ustreznih mehanizmov za zaščito javnega interesa. Predloga se s pomembnimi deli slovenskih medijev (dnevni in revijalni tisk) sploh ne ukvarjata; to sicer tudi ni njuno področje, toda slovenski mediji potrebujejo celovito regulacijo in celovite rešitve, posebej če upoštevamo, da je prav tisk tisto področje, ki je v zadnjem času izpostavljeno največjim zlorabam in ki je hkrati glavna žrtev prejšnjih slabih regulacijskih rešitev in nedelovanja državnih regulacijskih organov.

Vzpostavljanje parcialnih (zakonskih) rešitev ustvarja samo dodatno zmedo in nepreglednost, če nedorečenosti in nekonsistentnosti, ki veje iz primerjave Zakona o medijih in Zakona o avdiovizualnih medijskih storitvah ter njihovih regulacijskih rešitev in nadzora, niti ne omenjamo. Pri tem predlog Zakona o avdiovizualnih medijskih storitvah nenormalno stanje slovenskega trga (ekstremno moč in koncentracijo televizije) le še liberalizira in s tem krepi, v škodo

vseh drugih medijev, hkrati pa ohranja staro tradicijo neučinkovitih in posmehljivo nizkih finančnih sankcij za nespoštovanje tega zakona.

Poleti 1997 smo zapisali, da sredi nereda, ko še ni vzpostavljen nadzor nad delničarskimi knjigami in ko še ni sprejet zakon o prevzemih, »ves zmeden sameva zakon o javnih glasilih. In še ta, zadnja rešilna bilka pravne ureditve medijev, je v tem trenutku nedorečen in neulovljiv, da samo še pomaga k medijski anarhiji in razdejanju. Skrajni čas je zato, da se ga spremeni in usposobi za učinkovito delovanje. Čez nekaj let bo prepozno za kesanje.«

Posledice starih slabih zakonov čutimo danes na vsakem koraku. Vedno bolj jih čutijo tudi povsem konkretni mediji in konkretni zaposleni, ki zaradi stanja, ki so ga vzpostavili takšni zakoni, izgubljajo službe, medtem ko javnost izgublja svoje priljubljene medije. Če ne želimo, da se tovrstna slaba praksa nadaljuje, in če ne želimo, da v prihodnjih mesecih in letih v prepad stečajev in propadov zdrzne še vrsta drugih slovenskih medijev – med katerimi mnogi že v tem trenutku komaj preprečujejo svoj propad –, moramo končno prekiniti dve desetletji trajajoči proces sprejemanja škodljivih, parcialnih in lobistično podprtih zakonov.

Državni zbor zato pozivava, da preneha s to prakso; da končno upošteva celoto slovenskih medijev in ustvari normalne in enakopravne pogoje za njihovo delovanje, tako dnevnega tiska, radia in revij kot interneta in televizije, ter da s tem prepreči pogoje, ki so pripeljali do sistematičnega lastninskega zlorabljanja medijev, neučinkovitosti regulacijskih organov, preprodajanja frekvenc kot javnega dobra, nenormalnih koncentracij in drugega okoriščanja ter oškodovanja, ki so se zaradi takšnega pisanja in izvajanja zakonov dogajali minulih dvajset let.

Za mnoge slovenske medije še ni povsem prepozno. Če tega Državni zbor vendarle ne b storil, bo lahko že čez nekaj mesecev in let prepozno za mnoge medije, številne zaposlene in stotisoče državljanov, bralcev, poslušalcev in gledalcev. Takrat bo prepozno za kesanje.